

Rasismia, pedofiliaa ja jumalanpilkkaa:

Sarjakuvakohujen lyhyt historia

Otto Sinisalo

Väitetään, että sarjakuvaa pidetään harmittomana taidemuotona. Väitetään, että sarjakuva on edelleen suuren yleisön silmissä viihteellistä, lapsille ja nuorille suunnattua ajanvietettä. Tämä ei pidä paikkaansa. Piirretty kuva on vaarallinen ja kiihottava väline, varsinkin siksi, että suuri yleisö ei osaa lukea kuvia.

Ajattelemme asuamme liberaalissa yhteiskunnassa. Kauhistelemme yhdysvaltalaisien moralismia tai Kiinan yrityksiä rajoittaa kansalaistensa sananvapautta ja ajattelemme, että meillä sentään on toisin. Mutta myös suomalainen osaa ylireagoida viestiin varsinkin jos se on piirretty kuva.

Suomen sarjakuvakenttää on 2000-luvulla koetellut useakin moraalipaniikki ja kohu. Sellaisenaan ne eivät ole merkittävästi erilaisia kuin vaikkapa Yhdysvaltojen vastaavat. Kuvan lukeminen on vaikea taito ja väärinluenta tai ylitulkinta on omiaan saamaan suuretkin ihmisjoukot liikkeelle ja median kohisemaan.

Pafpaf

Vuoden 2003 toukokuussa Akira Toriyaman Dragon Ball -sarjakuvaa oli ilmestynyt neljä numeroa. Kyseessä oli meillä ensimmäinen kioskilevityksessä leviävä

Fig. 11. Caricature de Mahomet, en marge d'une traduction latine du Coran. Manuscrit de la Bibliothèque de l'Arsenal, 1162.

Vasemmalla Muhammedin karikatyyri Koraanin latinankielisestä käännöksen marginaalissa vuodelta 1162. Yllä Halonen, Vanhanen ja Tuomioja Ville Rannan sarjakuvassa.

laiskammoista agendaansa. Suomen ulkkoja pääministeri (tuolloin Erkki Tuomioja ja Matti Vanhanen) presidenttimme tuella esittivät julkisen anteeksipyyntö – siitä, että suomenkielinen nettisivu oli julkaisut kuvat. Miksi?

On ymmärrettävä, että vuoden 2006 alkupuolella ilmassa oli todellista pelkoa. Ajateltiin, että loukkaavat piirrokset aiheuttaisivat jopa oikeita väkivaltaisuuksia. Sinänsä ajatushan on ksenofobinen: Jos emme pyytele anteeksi äärihörhöjärjestön nettisivujen sisältöä, siitä aiheutuu väkivaltaa, kun raivohullut muhamettilaiset alkavat polttaa autoja.

Pitäää muistaa, että lopullinen syy mellakoihin Lähi-idässä eivät olleet pilapiirrokset. Piirrokset olivat agitaattoreiden väline aloittaa mellakoita, mutta eivät missään tapauksessa ainoa syy,

muslimien muslimeille kirjoittamissa teoksissa on julkaistu kautta historian tuhansia kuvia profetasta. Mutta ymmärrettävistä syistä Lähi-idässä koetaan, että länsimaat suhtautuvat muslimeihin halveksuen – pommittihan eräs länsimaa muslimienemmistöisiä valtioita viiden vuoden ajan joka päivä. Piirrokset olivat vain sytykkeitä, eivät polttoainetta.

Myös oululainen sarjakuvantekijä Ville Ranta oli tilanteesta kiihtynyt. Hän purki tuntojaan Kaltio-lehden nettisivuilla julkaistussa viisisivuisessa sarjakuvassa, jossa taiteilijan omakuva puhuu naamioidun profetta Muhammedin kanssa sananvapaudesta. Lopuksi Rannan sarjakuvaa- alter-ego kohtaa presidentti Tarja Halosen,

Vanhasen ja Tuomiojan polttamassa Suomen lippua pyytäkseen muslimimailta anteeksi. Rannan pilkkakirves kohdistui suomalaisiin päättäjiin, jotka sanoutuivat irti naapurin ongelmista pelastaakseen oman nahkansa. Kenties perusteltua, mutta ulospäin se näytti heikolta alarmismilta ja juuri tätä Ranta kritisoi.

Rannan ”Muhammed, pelko ja sananvapaus” oli Suomen puhutuin sarjakuva, vaikka sitä ei ollut juuri kukaan lukenut – ei ainakaan kohun ollessa kuumimmillaan. Sarjakuva nimittäin katosi Kallion verkkosivuilta Kallion hallituksen vaatimuksesta julkaisuviikonloppuna. Kun päätoimittaja Jussi Viikuna kieltäytyi poistamasta sarjakuvaa, hänet erotettiin.

Mediahuomio oli aavistuksen skitsofreenistä. Toisaalta lehdet yleensä ottivat kantaa Rannan ja sananvapauden puolesta. Toisaalta taas yksikään lehti, paitsi Sarjainfo numerossaan 1/2006, ei julkaisut edes näytettä Rannan sarjakuvasta. Mediakohun aikana sarjakuvaa pystyi lukemaan ainoastaan netissä leviävänä piraattikopioina. Suomen kohutuin sarjakuva oli näkymätön, ja keskustelu siitä sen mukaista.

Puhuttiin siitä, miten Ranta oli yleensä piirtänyt profetta Muhammedin ja siten syyllistyi vihanlietsontaan. Samaa väitti Ajankohtaisen Kakkosen järjestämään keskusteluiltaan osallistunut imaami Khodr Chebab. Myöskään televisiokeskustelun aikana ei uskallettu näyttää otteita Rannan sarjakuvasta, vaikka näin oli alustavasti sovittu. Farssin viimeisenä vitseinä Journalismikritiikin vuosikirja jätti julkaisematta Rannan piirtämän yhteenvedon kohusta.

Sarjakuvan kärki, Suomen nöyris-televä ulkopoliitiikka, jäi keskustelun ulkopuolelle. Keskityttiin saivartelemaan profetan kasvoista ja siitä, piirsi Ranta lopulta niitä ja miksi.

Kallion erotetun päätoimittajan Jussi Viikunan kommentti hänen vastaanottaessaan Sarjakuvantekijät RY:n Vuoden

Ville Rannan Muhammed.

Sami Ahon Vihreä Lanka -lehdessä julkaistu strippi närkästytti.

©Sami Aho

sarjakuvateko-palkintoa oli kuvaava. Hän luetteli ensin kolme uutisoimaansa sarjakuvakohua ja sensuurijupakkaa, ja jatkoi:

”Muhammed-hässäkkä oli sitten neljäs. Siitä tuli sekä potkut että Vuoden sarjakuvateko -palkinto.”

Palkintotiedotteen mukaan Vilkunakin pitää merkittävänä sitä, että juuri sarjakuva-aiheet ovat aikaansaaneet niin paljon sensurointipyrkimyksiä, hänen kohdalleen osui neljä tapausta kahdeksan vuoden aikana.”

Tähti vai risti?

Tammikuussa 2009 Israelin sotilasoperaatio Valettu lyijy oli vielä täydessä vauhdissa Gazan kaistaleella ja ruumispinot kasvoivat. Israelin puolustusvoimat kohteena oli Hamasin sotilaallinen siipi tiuhaan asutulla alueella. Kuolleita ja haavoittuneita oli tuhansia, heistä enemmistö siviileitä. 50 000 ihmistä joutui lähtemään kodeistaan ja omaisuusvahingot nousivat kahteen miljardiin.

Sami Ahon samaan aikaan piirtämä, Vihreä lanka-lehdessä ilmestynyt sarjakuvastrippi esittää kaksi hahmoa katselemassa hakaristia ja Israelin lippua. Hahmot ovat havaitsevinaan niissä yhtäläisyyksiä.

Ahon kuvaa on yritetty lukea sekä puolustajien että sitä vihaviestiksi väittävien taholta. Hakaristi on nähty natsien hakaristinä sekä erilaisina historiallisina hakaristeina (koska se on kuvassa sivullaan eikä kärjellään). Kuusisakarainen symboli taas on ollut joko Israelin valtiolippu tai yleisesti Daavidin tähti. Jopa Ahon koukkunokkaisessa hahmossa nähtiin juutalaisvastainen karikatyyri, vaikka sama ns. Gonzo-nenäinen hyypiö on Ahon stripin vakiokamaa.

On myönnettävä, että Ahon sarjakuva ei ole erityisen hyvä. Ongelmallisinta siinä on, että se on avoin tulkinnalle. Puhuttuani Ahon kanssa hän kertoi, että tavoitteena oli nimen omaan keskustella symboleista ja niiden käytöstä. Mutta valitsemalla ilmeisimmän esimerkin - hakaristi on Daavidin tähti - hän jätti kuvansa auki myös kaikkein ilmeisimmälle tulkinnalle. ”Juutalaiset ovat natsēja”, ei ”Israel on fasistinen” saati sitten ”symbolit muistuttavat usein toisiaan”. Otettiin helpoin tulkinta, koska kaikki muut olivat vaikeita

tai vaativat stripin ylluentaa. Aho on piirtänyt samankaltaisesta aiheesta myös ansiokkaampia sarjakuvia. Puheeksi nousi kuitenkin raflaava hakaristimotiivi.

Helsingin Sanomien artikkelissa 21.1.2009 Helsingin juutalaisen seurakunnan johtaja Rony Smolar moitti sarjakuvaa loukkaavaksi ja sanoi sen edustavan huonoa makua ja harkintakykyä. Smolarin sinänsä maltillinen tuhtumus on ymmärrettävää. Juutalaisvastaisten pilakuvien historia on pitkä, ja vaikka kritiikin kärki osoittaisikin vaikkapa Israelin valtioon eikä juutalaisiin kansanryhmänään, vaikean historiansa vuoksi juutalaisten herkkänahkaisuus on ymmärrettävää.

Asiaan tarttui kuitenkin voimallisesti kansanedustaja Bjarne Kallis. Kalliksen mukaan sarjakuva rinnastaa juutalaisuuden natsismiin ja sitä voidaan pitää syytöksenä kansanmurhasta. Kallis teki aiheesta eduskunnassa välikysymyksen.

HS: ”Kallis kysyy, ’mihin toimenpiteisiin tulee ryhtyä, että tällainen kokonaisten kansanryhmien loukkaaminen saadaan loppumaan? [...] Jos jotakin kansanryhmää kritisoidaan julkisesti niin, että tämä voidaan ymmärtää syytökseksi kansanmurhasta, ei asiaa voi jättää huomiotta, oli esitystapa millainen tahansa.”

Entä jos kyseessä todella on kansanmurha? Pitäisikö loukkaaminen silloinkin saada loppumaan? Huomatkaa Kalliksen kommentti ”loukkaamisen lopettamisesta”. Sensuurista ei suoraan puhuta, mutta rivien väleihin mahtuu tulkintaa tässäkin tapauksessa.

Jos kuvittelemme, että Suomi on muslimiääriäryhmiä sympatiseravaa höpöhöpöhumanistinen vihervasemmistofemakkomaa ja että Kallis edustaa harhaista vähemmistöä, olemme väärässä. Gazaa puolustava mielenosoitus Helsingissä vuoden 2009 alussa keräsi 300 marsijaa, Israelia puolustava marssi 2 000. Suomalainen ksenofoobikko taputtaa Israelin rypälepommeille ja muukalaisvihamielisiä on jatkuvasti enemmän. Kun ahdistunut piirtäjä yrittää purkaa tunto-

jaan syytökseen, hänet ristiinnaulitaan eduskunnassa.

Kalliksen eduskuntakysely ei johtanut toimenpiteisiin, mutta Ahon piirroksen aiheuttamat aallot tunnettiin ainakin Vihreä Langan toimituksessa, jonne soitettiin piirroksen tiimoilta muun muassa tappouhkauksia. Kuinka muuten vakuuttaa olevansa rauhan asialla? Vihreä Lanka joka tapauksessa seisoi piirtäjänsä takana ja Aho sai jatkaa lehdessä ilman erityisiä anteeksipyyntöjä.

Paljon kannustavampi tapaus löytyy Iso-Britanniasta vuodelta 2003. The

Dave Brownista tuli vuoden pilapiirtäjä tällä kuvalla.

©The Independent/Dave Brown

Independent-lehden pilapiirtäjä Dave Brown voitti ”The Cartoonist of the Year” -palkinnon pilapiirroksellaan, jossa kierrätetään Goyan kuuluisaa maalausta. Siinä vaalikampanjoiva Ariel Sharon syö Gazan raunioissa vauvaa, kysyen emmekö ole koskaan nähneet poliitikkoa pussaamassa vauvaa. Juutalaisjärjestöt protestoivat piirrosta, mutta The Independent ei pyydellyt anteeksi. Sen sijaan lehti julkaisi kuvan uudelleen, kaksi kertaa suurempana ja etusivullaan.

Sananvapauden huono puoli

Sananvapauden huono puoli on, että joudumme sietämään myös ihmisiä, joilla on väärät mielipiteet. Lieneekö olemassa hyviä esimerkkejä tapauksista, joissa paheksuuta on ollut ehdottomasti perusteltua?

New York Postin pilapiirtäjä Sean Delonas sai päälleen kritiikkiä kuvasta, jossa

Äärikonservatiivi Delonasin apinapiirros.

kaksi poliisia on ampunut simpanssin. Toinen voivottelee, että heidän on nyt löydettävä joku muu kirjoittamaan uusi talouden elvytysohjelma.

Mistä kuva kertoo? Kuvan ilmestymisen aikoihin uutisissa olivat muun muassa kehitteillä oleva Yhdysvaltain talouden elvytyspaketti sekä pikku-uutinen raivohullusta simpanssista, jonka poliisien piti ampumalla lopettaa.

Täysin legitiimi tapa lukea kuvaa on, että se esittää budjettiriihen raivohulluna apinana. Näin tulkittuna se on verrattaen viaton, vaikka brutaali onkin. Se kuitenkin luettiin toisin: yleinen tulkinta oli, että kyseessä on kuva, jossa yhdysvaltain presidentti Barack Obama esitetään apinana ja vieläpä ammuttuna sellaisena. Tätä tulkintaa, vaikka epätodennäköinen se onkin, voidaan silti pitää kohtuullisen pätevänä luentana kuvasta.

Miksi? Ensinnäkin rasistiset pilakuvat ovat pitkään esittäneet värilliset ihmiset apinoina tai apinoiden kaltaisina. Englanninkielisessä maailmassa on pitkä ja häpeällinen perinne afrikkalaistaustaisten ihmisten vertaamisesta apinoihin. Eikä ainoastaan pilakuvissa vaan aikoinaan myös tieteellisessä tutkimuksessa.

Lisäksi New York Post on avoimen konservatiivinen lehti, jolla on vahva Obama-vastainen agenda. Olennaisinta on kuitenkin Delonasin aiempi tuotanto. Tässä tapauksessa kohu oli perusteltua juuri kontekstin takia, Delonasilla on niin sanotusti historia. Delonas on esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen oikeuksia ajavan GLAAD-järjestön mustalla listalla. Delonas on toistuvasti ja avoimesti halventanut piirroksissaan homoja, lesboja ja muslimeita. Hän on ääriesimerkki konservatiivisesta yhdysval-

talaisesta pilapiirtäjästä, melkein pilakuva itsekin.

Delonasia ja New York Postia vastaan järjestetyt protestit olivat luonteeltaan samanlaisia kuin suomalaisia sarjakuvantekijöitä ja -kustantamoja vastaan masinoidut joukkoliikkeet. Tässä tapauksessa asia on helpompi hyväksyä, koska Delonasin sarjakuvat tihkuvat aitoa vihaa, rasismia ja homofobiaa. Toki jos olisin äärioikeistolainen rasisti, nostaisin Delonasin nopeasti sananvapauden marttyyriksi. Silloin olisin toisaalta myös vastenmielinen tekosyy ihmiseksi.

Lehden toimistojen edustalla nähtiin pian pilakuvan julkaisemisen jälkeen kansalaisaktivisti Al Sharptonin organisoima mustien ja rasisminvastaisten aktivistien joukkoja. Lopulta mediakonsernin omistaja Rupert Murdoch esitti julkisen anteeksipyyntöä. Delonas, toisin kuin esimerkiksi Ranta, saa jatkaa työtään lehdessä.

Hölmöläisten maa

Jos on seurannut Suomen kuumentunutta maahanmuuttokeskustelua, on vääjäämättä törmännyt Kari Suomalaisen (1920–1999) pilakuvaan 1990-luvun alusta, jossa joukko Somaleita ilmoittaa saapuneensa ”Hölmölään”.

Niin sanotusti maahanmuuttokriittiset ryhmät – en haluaisi sanoa viharyhmät, mutta sanon kuitenkin – ovat ottaneet edesmenneen Kari Suomalaisen jonkinlaiseksi maskotikseen. Alan nettifoorumeilla Suomalaisen kannanottaja jaksetaan edelleen kanonisoida.

Suomalaisen piirros 1990-luvun alusta on siinä mielessä kiinnostava, että se esittää samat väitteet kuin maahanmuuton

©Kari Suomalainen perikunta

Mitkä mahtoivat olla Kari-vainaan koordinaatit konservatiivikartalla?

rajoittamista kannattavat järjestöt melkein 20 vuotta myöhemmin: somalit ovat sosiaalipummeja, joita hyysäävät RKP ja SPR ja jotka ruokitaan köyhien rahoilla.

Suomalainen on kenties suomalaisen sarjakuvan ja pilapiirroksen kaikkien aikojen vaikutusvaltaisin tekijä. Hän kartoitti suomalaista zeitgeistia vuosikymmenten ajan Helsingin sanomien pilapiirtäjänä. Hän oli sotavuosien ja niiden jälkeisen ajan kasvatti, konservatiivinen mies joka eli vitivalkoisessa Suomessa.

Suomalaisen tytär, toimittaja Lilli Earl puolusti isäänsä TV2:n maahanmuuttokeskusteluillalla keväällä 2009. Hän kertoi, että isänsä teki piirroksensa aikana, jolloin

esimerkiksi somalilaista kulttuuria ja maahanmuuttoa ei ymmärretty – eikä ymmärrä vielääkään.

Piirros puhuu toista kieltä. Siinä esitetään selkeä näkemys tilanteesta. Suomalaiset ovat typeriä, somalit varkaita. Suomalainen teki aiheesta myös useita, hyvin samanhenkisiä piirroksia. Mutta oliko Suomalainen rasisti? Termi ei kenties päde hänen ikäluokkansa ihmisiin, joilla oli rajattu kontakti ulkomaalaisiin yleensä. Karin sukupolvi ei tuntenut

vieraita kulttuureita samalla tavalla kuin suomalaiset 20 vuotta myöhemmin.

Tämä tekee Karin anakronistisia kuvia lippuihinsa vuonna 2010 ripustavista entistäkin kyseenalaisempia. Toki on kuvaavaa, että heidän pilakuvansa ovat jokseenkin yhtä vanhoja kuin heidän asenteensa. Ja toisin kuin vuoden 2010 amerikkalaisella TV-viitteellä rintaruokitut sikaniskat, Kari jaksoi suhtautua ulkomaisiin kulttuureihin tasapuolisen ennakkoluuloisesti ja ryöpytti amerikkalaistakin popkulttuuria.

Ilmapuntari sanan- ja ilmaisuvapaudelle

”Sarjakuvat toimivat ilmapuntarina sanan- ja ilmaisuvapaudelle”

- Pilapiirtäjä Plantu, Sarjakuvilla rauhan puolesta -järjestö, 2007

Olen maininnut vain muutaman 2000-luvun sarjakuva-aiheisen kohun, mutta ne eivät suinkaan ole ainoita. Suomesta voidaan muistaa Johannes Rojolan Puolustusvoimille irvailut valokuvasarjakuva ja kohteen voimakas reagointi siihen, tai Katariina Lilqvistin Mannerheim-animaatio Uralin perhonen ja siihen liittynyt poru. Lisäksi ovat lehtien kaikessa hiljaisuudessa sensuroimat kuvat, joista emme koskaan kuule.

Piirretyt kuva ovat peili. Näemme niissä jotain itsestämme. Jos pelkäämme

Pilapiirtäjä Plantun (Jean Plantureux, s. 1951) rauhanpiirros, johon hänen onnistui saada Jasser Arafatin nimi-kirjoitus. www.plantu.net.

Rannan Journalismikritiikin vuosikirjasta
sensuroitu sarjakuva:
www.yle.fi/pressiklubi/pk.php?p=taaviikko

Hannu Westerisen analyysi & vetoamus
Dragon Ballia vastaan:
www.lpsy.org/ALAOSASTO/2003-08.htm

Pila- ja sarjakuvat rauhan puolesta:
www.cartooningforpeace.org/

lastemme puolesta, näemme pikkutuhmassa vitsissä pedofiliaa. Jos koemme, että meitä syrjitään uskontomme takia, näemme yhteiskuntakritiikissä jumalanpilkkua. Jos koemme, että kansaamme vainotaan, näemme pilapiirroksessa keskitysleirin savuavia piippuja.

Sarjakuva- ja pilapiirtäjän työ ei ole kadehdittava. Hänen tulee tiivistää monipolvinen ja -mutkainen asia yhteen tai muutamaan kuvaan, olla oivaltava, ottaa mahdollisesti kantaa ja tehdä se niin, että hänen viestinsä on helposti ymmärrettävissä. Silloinkin, kun tehdään yksinkertaista viihdettä tai pilaa, on piirretty kuva altis yli- ja väärintulkinnalle.

Piirretty kuva on vaarallinen, mutta vaarallisin se on sen piirtäjälle ja julkaisijalle. Piirretyllä kuvalla voidaan vaikuttaa asenteisiin ja aikaansaada poliittinen ilmastonmuutos, tiivistää olennainen ajan hengestä tai ajatuksesta. Silti kun joku loukkaantuu, tulilinjalla on piirtäjä.

Piirroksuvien tekijät ovat helppo kohde öykkäreille, jotka näkevät niissä jotain vastustettavaa, oli sitten kyse vihasta, pelosta tai silkasta opportunistista. Vaikutusmahdollisuutemme ovat rajalliset. Emme voi pysäyttää oikeita ongelmia, mutta voimme purkaa epäluulojamme epäolennaiseen, väittää oireita käsitteleviä taiteilijoita niiden syyksi. Emme voi estää pedofiileja saalistamasta lapsia, mutta lastenkirjakustantamon kimppuun käy helposti. Emme voi lopettaa uskontoamme kohdistuvaa pilkkua, mutta yksittäinen piirtäjä tai lehti on helppo maalitaulu. Emme voi pysäyttää raketti-iskuja Israeliin, mutta voimme laittaa tuomiolle suomalaisen pilapiirtäjän.

Työtään tekevän sarjakuvapiirtäjän kimppuun hyökkääminen on raukka- maista. Se on luokan hintelimmän lapsen

koulukiusaamista: helppoa, hauskaa ja pelkurimaista.

Kun sarjakuva otetaan röyhkeästi poliittisen pelin välineeksi, voivat eri tahot kerätä irtopisteitä puolustamalla tai vastustamalla piirroksen liittyviä agendojaan. Mutta kun kärhämä päättyy, voivat sodan osapuolet palata koteihinsa. Tais- telukentän ainoat ruumiit ovat taiteilijat: vähätuloiset freelancerit, joilla ei ole suurien jakeluyhtiöiden tukea tai sponsorirahoja. Piirroskuva henkilöityy piirtäjänsä, ei sitä julkaiseseen yhtiöön.

Ville Ranta muistetaan edelleen Muhammed-piirtäjänä, vaikka hän on maamme parhaita sarjakuvantekijöitä, jonka

tuotanto on verrattoman laaja. Vaikka Dragon Ball -kohu nyt, mangan värittämässä sarjakuvamaailmassa, tuntuukin vitsiltä, sen varjo edelleen vaikuttaa kustantajien päätöksiin, rajoittaa niitä. Ja pelkään, että Sami Aho tullaan muistamaan Hakaristi-Ahona, vaikka hän on monialainen taiteilija, jonka töitä on julkaistu muun muassa Glömp-antologiassa sekä nähty lukuisissa näyttelyissä.

Piirretty kuva on vaarallinen, mutta sitäkin vaarallisempi on kuvaa lukeva ihminen. Sillä kuvaa lukeva ihminen on valmis näkemään piirretyssä kuvassa mitä haluaa, varsinkin jos se tekee hänet vihaiseksi.

